ژیان لە نێوان ماناکردن و بێ مانایی دا.. نووسینی دڵشاد کاوانی

پرسیارە قورس و سەرکێشەکە ئەوەیە کە سادەترین پرسیارە لە ژیانی هەموو کەسێکدایە، لە بچووکترین منداڵەوە تا گەورەترین و ژیرترین مرۆڤ: پرسیارێک کە لە هەڤگەی ئەزموونەوە فێری بووین، بەبێ وەڵامێکی کەس ناتوانێت بژیێت. بەم شێوەیە سەرهەڵدەدات: "ئەوەی دونیا نەمکردوە لە دەستم هەیشت، ئەوەی ئەمڕۆ دەیکەم ئەنجامەکەی چی بەسەر دێت و کۆتایی سبەی چی دەکەم؟" لە هەموو ژیانمدا چی دێتە بەرهەم؟ بە واتایەکی تر پرسیارەکە ئەوەیە: "بۆچی بژیم و چ شتێکم بوێت و چی بە ژیانی خۆم بکەم؟" دواتر گریمانەیەک دەمانوەستێنێت: "ئایا ژیانم هیچ مانایەکی هەیە؟ بەهەی ئەو مردنە حەتمییەی کە چاوەڕێم دەکات و لێناو نەچێت؟" ئەمانە و دەیان پرسیارتر ئامانجی بابەتەکەمانە.

گومانکردنی لیە تێستەی، لەژیانکردن بەناوی "سکاکە".

لیە تێستەی کە پێشتر بە شاکارەکانی وەک "ئانا کارینینا" و "زیندووبوونەوە" بووبوو بە نووسەرێکی بەناوبانگی جیهانی، دوا قەناغی ژیانی بە بیرکردنەوە لە مانای ژیان تەرخان دەکات. دواتر هەنگدانەوەکانی لە ژێر ناوی "سکاکا" بەاودکرێنەوە. ئەوەندەی ئەمە سەرسام دەبین بە خوڕاگریی هەنگدانەوەی بەرهەمەکە لەسەر ژیان، بە پرسیارە ێیتەریکییەی زەربەی بە وەڵامکانیش سەرلێشێواو دەکات. ناتوانین خەمان بپارێزین و نەپرسین، ژیان چ مانایەکی تری هەیە لەدەرەوەی چاودێری و هەنگدانەوە و خەیاڵی نووسەرێکی بەتوانا کە خەی ئامادەکردووە بە تێگەیشتن لە مانای ناسکترین و نهێنیترین هەستەکانی ناو دڵی مرۆڤایەتی؟ چۆن دەکرێت لەوە تێبگەین کە نووسەرێک کە پەروەردەیەکی ئایینی قووڵ و هەستی قەشەیی وەک تێستەی هەبێت، گومانی لە مانای ژیانی خەی لە سەردەمی زەیندا هەبووە؟ نەپرسین ژیان چییە؟

ژیان پراکتیکترین و گرنگترین و ئاستوخترین ئەزموونە کە هەموو مرۆڤێک لە هەر خولەکێک و هەر چرکەیەکدا دژی. بەردەوام ئەستەم وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە ژیان خەی چییە؟ بتوانین دان بەوەدا بنێین کە قورسترین شت لە ژیاندا ژیان نییە، بەڵکو زانینی ئەوەیە بۆچی بژیت! ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە ژیان هەندە لە نزیکەوە

لەگەڵ هەموو بیرکردنەوە و کردار و بیرکردنەوەیەکماندا تێکەڵ بووە، کە ئاهاتووین هەست بە بوونمان بکەین وەک خودی ژیانی سروشتی. وەک چۆن بیر لە هەموو وردەکارییەک ناکەینەوە، لانیکەم بیر لە ژیان دەکەینەوە وەک واقیعترین دەربڕینەکەی. بەڵام لە ژیاندا چرکەساتێک هەیە دەمان دەشکێت، دەمان پێ لە خەم، کە لە ناکاو جێستەمان بە نەخشیەکی سەختەوە دەبات، کە بە تووندی ئازارمان دەدات، کاتێک هەواڵی مردنی لە ناکاوی ئازیزێکمان دەبیستێت، کاتێک بیر لە کارەساتێک دەکەینەوە. بەچی لەم جیهانەدا لەدایک بووین و بۆچی بە ئیرادەی خودی بوونی خۆمان دەخەینە ژێر پرسیارەوە. چۆن دەژین، وامان لەدەکات بوەستین و بپرسین بۆچی بەو شێوەیە دەژین. ئەم جۆرە پرسیارکردنە لە کۆتاییدا دەبێتە شتێکی کنجکاو بە ئەوەی بزانین ئایا هیچ مانایەک لە ژیان هەیە یان نا. بەم شێوەیە ژیانێک کە پشتر زۆر بیرمان لە نەدەکردەوە، دێتە بەرچاومان و جارێکی دیکە دەست دەکەینەوە بە بیرکردنەوەیەکی جددی لەی. زۆر زوو، نزیکیی ژیان کە ئاژەڵک چۆمان لە وەرگرتووە، هەواش هەواش دەست دەکات بە کاڵبوونەوە. ئەوەی پشتر لەگەڵ هەر هەناسەیەکدا هەستی پێ کراوە جا بە ئاگاداری بێت یان بە نائاگایی، نامێبوونی تەواوەتی خۆی ئاشکرا دەکات.

پێچەوانەیی ژیان و مردن

هەر پرسیارێک دەربارەی ژیان تەنها بەوەوە سنووردار نییە. ئەم جۆرە پرسیارانە نێک هەر لەسەر ئەوەی کە لە کۆوە هاتووە، بەڵکو لەسەر ئەوەی کە بەرەو کوێ دەڕوات. دەکرێت. هیچ بەرژەوەندییەک بە مرۆڤ لەوە بەهێزتر نەبێت بزانین ژیان لە کۆوە هاتووە و بەرەو کوێ دەڕوات. بەم مانایە پرسی ژیان کە لە کنجکاوی سەرکوت نەکراو لەدایک بووە، لەگەڵ خاڵە پێچەوانەکەیدا بەرێک دەکەوێت و خۆی بە مردن دەوەستێنێت. ژیان و مردن لە ناوەوە یەکتر سنووردار دەکەن. هەم پێچەوانەن و هەم وابەستەی یەکترن. بەم مانایە دەتوانین بگوترێت مەرگ بەبێ تێگەیشتن لە ژیان تەناگات، هەروەک چۆن ژیان بەبێ تێگەیشتن لە مردن تەناگات.

هەروەها ژیان و مردن دوو فەزای جیاوازن لە بوون. لە کاتێکدا ژیان لە ئەزموونی ئێمەدا پرسیارێکی ئاستقینەیە، مردن لەودیوەیە و بەدەنگ و تاریک و نادیارە. لەوەش گرنگتر، مردن وەک هەزرکی هەڵنەهاتوو و وەرانکەر، ڕکخستنی ژیان تێکدەدات- مرۆڤ دەکاتە پرسیار لە ماناکەی. ئەو کەسەی چۆڵ لە پەرستن و بڕوانکانی ژیان کە بەواتێت بکۆتایی دەبینێت، باوەڕ ناکات کە ئاژەڵک ژیانی کۆتایی پێبێت. کاتیبوونی ئەم زانایە لە ئۆگەرە بکۆتاکان، ژیانێک

کە بەشوماری لەدایکبووون و گۆشەکردن و بەدیهێنانی تەدایە، بە ئازارە. ئازار لە کۆتاییدا دەکوێت بە پرسیارێک، ئایا هیچ مانایەک لە ژیانەکدا هەیە، کە لە ئێستاوە قەدەری کۆتایی هاتبێت؟ ئەگەر ژیانی مرۆڤ – هەرچەندە دەخێش بێت – بە مردنەکی هێنەهاتوو کۆتایی هات و ئەو کۆتاییە لە پشێوەی دانرا – نەک تەنها لەسەر ئەو، بەڵکو لەسەر پشینەیی هەموو مرۆڤێک پێش ئەوەی تەنانەت لەدایک بێت، چی پەیستە بە ئەوەی بە ژیان بژیێت؟ وەک پاسکال گوتی: ئەگەر ئەو ژیانەی لە بەکۆتاییەکی نەهێنیەوە دێت لە هەمان بەکۆتایی نەهێنیدا بەرەکۆتدار نەبێت، ئەوا ئەم ژیانە دەتوانێت مانای چی بێت؟

ژیان لە ڕوانگەی ئایینییەوە

لە ڕوانگەی ئایینییەوە وەڵامی ئەم پرسیارانە سادە و ڕوونە: خودا تاکە خاوەنی گەردوونە- ئەو گەردوون و هەموو شتەکی تەدا دروست کردووە. مرۆڤ لەلایەن خوداوە دروستکراوە؛ ژیانی بەندە بەوەو و لە کۆتاییدا لە ڕێگەی مردنەوە بگەڕێتەوە بە لای خودا. ئەم یاسایەکی ئیلاهی ناسراوە- نەبوونی (دروستکردن)، ژیان و (ڕزگارکخستنی ئیلاهی)، مردن و (گەڕانەوە بە لای خودا). بەو پێیەی ژیان لە گەردوونی ئیلاهییدا لەلایەن خوداوە بە مەبەستێکی بەرز و سەرسوڕهێنەرەکی نەزانراو و زیرەکییەکی ناتەواو دروستکراوە. گەڕان بەدوای مانایەکیدا بەهودەیە- چونکە خودی خوڵقاندن دەرکەوتنی ئیرادەی دروستکەرە بە هەمان شێوەی دروستکردنی باشە و خراپە لەم جیهانەدا. دروستکردن باشە چونکە دروستکردن بریتییە لە درەوشانەوەی چاکەی خودایی بە ناو گەردوون. هەروەها دروستکردن ئیمانە بە خالق. ئەو باوەڕییە کە خودا مندالی لەدایک نەبوو بەرەو ژیانی هەتاهەتایی دەبات لە دەرەوەی خراپە و گوناە و ئازار و ترس لە مردن.

ژیاننەکردنی خودای ژیان لە سیکۆلاردا

"خودا مردووە!" لە جیهانی سیکۆلاردا، وەک مەرگی خودای فریدیش نیچە و سارتەری بوونگەرایی، هیچ هەکارەکی پشوختە دیاریکراو بە دروستکردن نییە. بە کۆسپکی بەئایین لە جیهانەکی ئاوادا، لەدایکبووون چوونە ژوورەوەیەکی بەڕکەوت و بەبەرامبەر و بە ئیرادەیە بە ناو ئەم جیهانە. لەوەش گرنگتر، وەک چۆن هیچ هەکارەک یان ئامانجەکی تایبەت بە بوونی ژیان نییە، هیچ هەکارەک یان ئامانجەکی تایبەت بە ژیان نییە. بە مانایەکی ڕادیکاڵ، مرۆڤ تەنیا لەبەر ئەوەی لەدایک بووە، ناچارە بژی. تەنها بە پابەندی ئیرادەی

ژیانی دەژی. ئەم ئیرادەیە بۆ ژیان کە دەیبات پێشەوە، جیاوازی نییە لەو وزە بایەلۆژییەی کە هووکەک بۆ زیندووی دەهێنێتەوە. بۆ هەمان شێوە مردنیش هیچ مانایەکی نییە- چونکە بیری سیکۆلارستی ناتوانێت دوای مردن بوونی هیچ شتێک بدات. مردن پێویستییەکە، کەس ناتوانێت لێی ڕزگاری بێت. هەروەها دوای مردن هیچ شتێک هوونادات. مرۆڤ بۆ هەمیشە دەگری و دەچێتە ناو هیچەوە. نێک هەر بەهەشت بەکو دەزخیش دانی پێدا نانێت، چونکە شوێنێک نییە ناوی بەهەشت یان دەزخ بێت. ئەوەی چاوەڕێی دەکات ئەو خاکە ڕەشەیە کە دەبێت بە پێی یاساکانی سروشت بیگەڕێنێتەوە بۆ سەرەتایی خۆی.
ئەگەر ئەو بۆچوونەی سەرەوە قبوڵ بکرێت، ئەوە دەردەخات کە ژیانی مرۆڤ تەنها بەرهەمێکی بایەلۆژییە کە لە جووتبوونی بەکەوتی دوو مرۆڤەوە سەرهەڵدەدات و لە پرۆسەی حەتمی مردندا کۆتایی دێت. ئەگەر وابێت جیاوازی ژیانی مرۆڤ و ژیانی هووکەک کە پابەندە بە هەمان یاسا بایەلۆژییەکان، نامێنێت. چی پێویستی بەو گۆڕییە هەیە لەو کاتەدا ئەگەر ئەو عەقڵەی کە پێگەیەکی باڵاتر لە گەردوونەدا بۆ مرۆڤ دەبەخشێت و لە هەموو شتێ ئۆرگانیک و نائۆرگانیکەکانی دیکەی جیای دەکاتەوە، لە حەتمی مردنی ژیانی بترسێت؟ هەندێک لە بۆئایینەکان پێیان وایە ژیان لە هیچەوە سەرچاوە دەگرێت، کە کەس ناتوانێت پێشبینی بکات. مردن کابووسەوەی ژیانە کە کەس ناتوانێت بیبینێت و نە بزانێت. بەم پێیە ژیان بریتییە لە کەی خۆڕەستنی هەموو ئەو شتانەی کە لە نێوان دوو نەبوونەدایە. کەواتە، لەم پرسیارەدا کە پێی دەوترێت ژیان لە نێوان ئەم دوو بوونەدا، مانای ژیانی مرۆڤ چییە، کە وەک هێی ئێستڕیەک وایە کە لە گەردوونی بکۆتاییدا گیریخواردووە؟ چییە ژیان بەردەوام دەکات کە لە هیچەوە بە یەکێکی تر درێژ دەبێتەوە، لە بکۆتاییەکەوە بە بکۆتاییەکی تر؟
ئەگەر ژیان هیچ مانایەکی نەبێت، ئەوا پێویست بە خەمی ئەوە ناکات کە دوای مردن چی هوودەدات، چونکە ئەو کاتە مردن خۆی مانای خۆی لەدەست دەدات. ئەگەر دوای مردن هیچ شتێک هووی نەدات، ژیان دەبێتە ململانێیەکی بێهودە و بێمانا. لە ئەنجامدا ژیان کە لە نێوان دوو بکۆتاییدا هەکۆتووە، دوو هیچی نەبوو، لە هاستیدا دەبێتە پرسیارێکی بێمانا لە نێوان دوو بێمانایدا.
بە پێچەوانەوە ئەگەر ژیان مانای هەبێت، ئەوا مردن مانای جیاوازی هەیە- تەنانەت ئەگەر ژیانی دوای مردنیش نەبێت. چونکە ژیانێکی مانادار نێک هەر شایانی شەکردنە، بەکو شایانی مردنە. ململانێ لە ژیانێکی بە مانادا خۆی بەمانایە و ئەو مردنەی کە لە باوەشی دەگرێت لەوەش بەمانایترە. لە هاستیدا مردن بڕەد ژیان بەمانایە.

ئەگەر ژیان بەهای هیچی نییە، ئەوا مردن هیچ بەهایەکی نییە.
کەواتە، بۆچی مرۆڤ دەژی؟ ژیان ئەزموونکی ناوازەیە- بناغەی هەموو ئەزموونی مرۆڤ. ئەم ئەزموونە چەندە پڕکهاتەی نەرێنی هەیە، ئەوەندەش پڕکهاتەی ئەرێنی هەیە. واتە ئەزموونکی هێندە دەوڵەمەندە کە خۆشی و خەمیشی هەیە؛ خەمگین و پڕکەنینماویە، خۆیش هەیە؛ وەک چۆن یەکگرتن هەیە، جیابوونەوەش هەیە؛ وەک چاوەڕوان دەکرا، نائومێدیەکان هەن؛ وەک هاستە، سەرلێشێواویش هەیە؛ وەک چۆن جوانی هەیە، ناشیرینی هەیە؛ وەک چۆن دادپەروەری هەیە، نادادپەروەریش هەیە. واتە ژیان وەک خاوەنی پڕکهاتەی دژبەیەک و جیانەکراوەیە، ئاماژەیە بۆ کۆ و یادەوەری و بۆشداری داهاتووی هەموو شت و هەست و نەست و بیرکەکان لە ژیانی ماددی مرۆڤەوە تا ژیانی ڕۆحی دەکات.
لە بنەڕەتدا، لایەنی تاریکی ژیان هەمیشە لایەنە گۆشاوەی خۆی زاڵ دەکات- نەخۆشی، نەمەینەتیە، برسێتیی، بێ ماڵ و حاڵ، شۆڕ، نائومێدی، سووکایەتیکردن، مردن هەمیشە کاریگەریە حاشا هەڵنەگر و قورس و جۆهەریەکانیان لەسەر لایەنی داهێنەرانەی ئەو دادەنێن. هەرچەندە لە ژیانیدا هەست بە خۆشی بکەیت، هەموو جارێ نەخۆشیەک ئازارت دەدات؛ نادادپەروەری تا ئەو ڕادەیە بێزارت دەکات؛ مردن بە سیحرێ نەخوازراوەکەی تیرارت دەکات. مرۆڤ دەی بەستوو دەبێت کاتێک بیر لەوە دەکاتەوە کە لە کۆتاییدا دەگەڕێت بۆ تەپڵکی ئێچم. مرۆڤ دەتوانێت چاوی لە چی تر بێت و هەوەی بۆ بدات؟ بۆ پاڵنانی ئەم پرسیارە زیاتر، ئەو پرسیارە نائارامکەرەمان دەست دەکەوێت: ئەگەر ژیان ئەوەندە بێ ئازارە و بێ کارەسات کۆتایی دێت، بۆچی مرۆڤ دەبێ بژیەت؟ بۆچی خەی ناکوژێت بۆ ئەوەی بێ یەکجاری لەم مەینەتییە ڕزگاری بێت؟

خەکوشتن بۆ ڕزگاربوون لە ژیان لای ئەلبێر کامۆ

ئەلبێر کامۆی فەیلەسووف پاڕاوەرو بۆ خۆکوشتنی نەبەی ئەدەبی ساڵی ١٩٥٧، لە بەرهەمە فەلسەفییە سەرکیێکەیدا، بەناوی ئەفسانەی سیزیف، بە وردی ئەم پرسیارە دەکات: "تەنها یەک کێشەی فەلسەفی جددی هەیە و ئەویش خۆکوشتنە". حوکمدان لەسەر مانای ژیان پێویستە بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە جۆهەرییە، ئەگەر ژیان بێ مانا بێت، ئەوا هیچ سوودکی نییە بەدواداچوون بۆ سروشتی واقیع، مەعریفە، یان ئەخلاق. ئەو پێی وایە دەخی ئەمە هاوشێوەی ئەفسانەی یۆنانی کۆن و سیزیفە. تیایدا سیزویفس بەهەی لووتبەرزی و فێڵبازییەکەیەوە سزا دەدرێت. سزاکەی سادە و بەمانا بوو- فەرمانی پێکرا بەردکی قورس بخاتە سەر لوتکەی شاخێک. بەڵام کاتێک بەردکە دەگەڕێتەوە سەرەوە تا

لوتکەی شاخەکە، بەردەکە دەخولێتەوە خوارەوە. جارێکی تر بەردەکە پاڵ دەنێتەوە سەرەوە؛ بەردەکە جارێکی تر دەخولێتەوە خوارەوە. بە کۆتایی درێژە بەم کارە دەدات. زەحمەتکانی بە تەواوی بەهودە و بەمانا و هەوەسی بەمانا و تانانەت سزادەرانە دەردەکەون. لە ژیانێکی وادا خۆکوشتن وەک ڕێگەیەک بۆ ڕزگارکردنی خۆی لە ئازارەکان سەیر دەکرێت. بەڵام سیزوفس هەرگیز خۆی بەدەست شکستەوە نادات و بەردەوام بەردەکە بەرەو سەرەوە دەگوێزێت. کەس هەیە کە کردەوەکەی بە قارەمانانە دەبینێت، ئینکاری ئەوە بکات کە خۆکوشتن کۆتایی و کاریگەرترین چارەسەرە بۆ بەمانایی ژیان. ئەو پێی وایە خۆکوشتن، بەهای بەمانایی ژیانەوە، هەڕهاتنە- واتە وازهێنان و وازنەهێنانە. بەڵکو مرۆڤ وەک سیزیف دەبێت ڕووبەڕووی نیعمەت و بەمانایی ژیان ببێتەوە. باشترە بە دانپێدانانی ڕاستگۆیانە بۆ بەمانای ژیان بژیت لەوەی لێی ڕابکەیت و خۆت لە بەهودەیی ماندوو بکەیت. لە بەرامبەر ئازارەکانی ژیاندا، کامە وەک نیچە، پێی وایە مرۆڤ نابێت پێی بڵێت "نا" بەڵکو "بەڵێ". بە وتەی ئەو، مرۆڤ دەبێت چالاکانە بەشداری ژیان بکات نەک بەرامبەری نەرێنی بێت. بە ئەمەش مرۆڤ دەبێت ڕەحمی بەرەنگاربوونەوە و سەرپێچی هەبێت. ئەمانەن مرۆڤ بە ڕاستەڕادەگرن و ڕووی بەرەو پێشەوە دەهێنەوە. بەڵام بۆچی بڵێین بەڵێ بە ژیان؟ ئۆگەر وا بڵێین چی وامان لێدەکات هەست بەو جۆرە بکەین؟

لەم بابەتەدا لە ڕوانگەیەکی سیکۆلارستیەوە سەیری مانای ژیان دەکەین. یەکێک لە هەکارەکانی ئەمەش بریتیە لە سەیرکردنی ئەو پانۆرامە میتافیزیکییە بنەڕەتییەی کە بووەتە پانۆری مرۆڤ بە ژیان لە ڕوانگەیەکی فەلسەفیەوە؛ یەکێکی تریان نزیکبوونەوە لە ژیان لە ڕووترین و سەرەتاییترین و خامترین ئاستیدا، بە لێکۆڵینەوە لەوەی کە ژیان لە دەرەوەی چوارچێوەی ئایینی مانای چیە- ژیانێک کە خاڵی بەت لە هیچ نیعمەتێکی خودایی، ڕێنماییکردن و خەمخۆری. هەر لەو گرژییەدایە- هەرچەندە تاریک و بە تۆگەیشتن- کە ئەمە چاوەکی نوێ دەکەینە سەر ئەوەی کە ژیان بەڕاستی مانادار دەکات.

ژیان چییە؟

ژیان پرسەیەکی کردارە. لە ڕوانگەی بایۆلۆژییەوە، پرسەی بەدیهێنانی پێتانسێلی (هێزی ناوەوە) خودی مادەیە. ژیان بەم مانایە ئاماژەیە بە سیستەمێکی بەرفراوانی داینامیکی (ئیکۆلۆژی) لە زیندەوەران- خانە، بەکتریا، ڕووەک، ئاژەڵ و مرۆڤ- کە خەیان دەپارێزن، وەڵامی جیهانی دەرەوە دەدەنەوە، زاوزێ دەکەنەوە و لاواز دەبن و دەمرن. با نموونەی تەوی گەنم لە خاکدا وەربگرین. بە

یارمەتی تیشکی خۆر و خاک و ئاو و بارودۆخی تر هەواش هەواش دەڕوێت و گۆشە دەکات. لە کۆتاییدا گەنمەکە پێدەگات. یاسایەکە کە تێوی گەنم پێدەگات و دەبێتە گەنم، بەڵام هەرگیز نابێتە گەنمشامی یان کۆتان. واتە پێگەیشتنی تێوی گەنم بە گەنم پێشتر بە جینی گەنم دیاری کراوە. ئەمەش بەو مانایەیە کە تێوی گەنم توانای پێگەیشتنی هەیە بە گەنم. گەڕینی تێوی گەنم بە گەنم، وەدیهێنانی ئەم توانایەیە.

تێوی گەنم، جگە لە پێکهاتە کیمیاییەکانی تر، هێزێکی ناوەکی هەیە کە دەبێتە هۆی ئەوەی ببێتە گەنم. هەر ئەم دەستپێکەیە کە گۆشەسندنی دەبات پێشەوە. ئەم هێزە دەنگە پێی بگوترێ هێزی ژیان. بەگومان دەنگە ئەم بەچوونە لایەن زانایانەوە دەخنەی لە بگیرێت. هەشتا دەبێت جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەگەر دەگە بە بوونی هێزێکی نەبینراو و نامەعنەوی لەو شێوەیە نەدەین، ناتوانین ڕوونی بکەینەوە کە بۆچی زیندەوەران ئەوەندە نائومێدی شەڕ دەکەن بە پاراستنی خۆیان. ئەمەش زۆرتر لە ژیانی ئاژەڵاندا بەدی دەکرێت، لەوانەش مرۆڤ. ماندووبوون و خەبات و خەبەختکردنیان بە مانەوە، تەنیا دەرکەوتنی توانای بایەلۆژی نییە. هەروەها تەنیا نوێنەرایەتی پرسیەکی میکانیکی نییە بە زاراوەی کارتێزی یان ئەوە تەنها واقیعەکی بەرنامەسازی بۆماوەیی نییە. بەکو ئەوە "هێزی ژیان" لە دڵی بوونەوەرە زیندووەکاندا کە بەرەو داهاتوو ئاراستەیان دەکات. ئەم هێزە ناوەکییە هێزی جۆهەری زیندەوەرانە بە پاراستنی خۆی. لە ڕووی تیۆریەوە خواستی خۆپاراستن لە زیندەوەراندا پێویستییەکە بە مانەوە. (من)١.

مرۆڤ ئەو بوونەوەرە ناوازەیە لە جیهاندا کە خۆپاراستنی جۆهەریترین بنەمایە. بەپێی تیۆری پەرەسەندن، مرۆڤ بەشدارە لە پرسەی پەرەسەندنی بەبزەییدا. مرۆڤ چەندە لە دونیا تێبگات و بگاتە و بە تایبەتمەندی زیرەکی دونیا بنیات بنێتەوە، بەڵام بەستەرەکە لە زنجیرەی پەرەسەندندا. وەک هەموو زیندەوەران دەبێت کار بکات بە مانەوە. بە ئەمەش پێویستە لەگەڵ هەلومەرجەکاندا بگونجێنین و بیانگۆڕین و لەیان تێپەڕێنین. بەم شێوەیە مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی بایەلۆژی دەبێت ملکەچی یاسا توند و چەپەکانی سروشت بێت.

مرۆڤ وەک پشیلەیەک

بەڕای یەکێک لە جیاوازییە جۆهەریەکانی نێوان مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر ئەوەیە کە دەتوانێت پرسەکانی ژیان لە مشکیدا هەڵنگ بداتەوە. بە نموونە پشیلە و کەسک وەربگرین. هەردووکیان

بوونەوەرن کە دەبێت کاربکەن بۆ مانەوە. لەمشدا توانا بایەلۆژی و فیزیکییەکانیان بۆ بەردەوامبوون و پاراستن و بەردەوامکردنی خۆیان بەکاردەهێنن، بۆ وێستان کارلێک لەگەڵ جیهانی دەرەوەدا دەکەن. بەڵام ئەگەر هەوڵی پشیلە وەڵامێکی بایەلۆژی بێت- گونجاندنێکی سروشتی- هەوڵی مرۆڤ بایەلۆژی و فیزیکی و فیکرییە. پشیلە ناتوانێت بیر لەم پرسیارە بکاتەوە- ناتوانێت ببیستێت هەوڵی چی دەدات و بڵچی. بەڵام مرۆڤ دەتوانێت بیبیستێت- لە مشکی خۆیدا هەنگدانەوەی هەبێت. ئەم پرسیارە لە مشکی خۆیدا لە هەگبەی خۆیانەوە لە فەرمێکی هەمزی و دەروونیدا دەگەڵتەوە. بیری لێدەکاتەوە.

پرسیار لە ماناکەی بکە.

کۆشەی جەوهەری ئەوەیە مرۆڤ دەتوانێت بیر لەوە بکاتەوە کە بڵچی پەداویستییە بایەلۆژی و دەروونییە دووبارەبووەکانی تەر دەکات بە دووبارەکردنەوەی هەمان کردارەکان- بە نموونە کارکردن، خواردن، خەوتن، بەردەوام دووبارە دەکاتەوە، دەبێت خێت لەگەڵ خەتدا بگونجێنی بە پێویستییەکان. پلانێک بۆ چارەسەرکردنی دادنێت و جێبەجێی دەکات. هەرچەندە ئەم دووبارەبوونەوەیە خولێکی بەمانایە کە مرۆڤ بیردەخاتەوە کە پێویستییە بایەلۆژییەکانی هەیە کە زەر جیاواز نییە لە پەداویستییەکانی ئاژەڵەکانی دیکە، بەڵام مرۆڤ لە ماناکەیدا سەری سوردەمێنێت. بەڵام پشیلە ئەم توانایەی نییە.

دەبێت بەڵێن پشیلە بە ئەوەی بتوانێت بژی و زاوزێ بکات، پێویستی بە بیستنی مانای ژیانی خۆی نییە. ئەمەش بۆ ماناییە کە پشیلە جگە لە توانا بایەلۆژییە زگماکییەکانی و بارودۆخی گونجاو بۆ مانەوەی خۆی و نەوەکانی زیاتر هیچی تری ناوێت. ژیان لای ئەو بەنرخە، بەڵام ناتوانێت هەست بە بەهایەکی لەو شێوەیە بکات. بۆ ئەو گرنگ نییە ئەم ژیانە مانای هەبێت یان نا. گرنگ ئەوەیە کە بۆ مانەوەی هەرچەندە زاوزێکردنی گرنگە، بەڵام بۆ ئەو دەربڕینی پێویستییەکی ستەکاستییە.

بۆ پڕچەوانەی پشیلە، مرۆڤ نەک هەر بۆ ژیان دەژیێت، بەڵکو پرسیاری لێدەکات. بەهایەکی بۆ دەدەزێتەوە. مرۆڤ تەنها کەسێک نییە کە پاڵنەرە بایەلۆژییەکان جێبەجێ دەکات و بڕیاری یاساکانی سروشت کاردەکات، بەڵکو بۆ کەمڵایەتیشیان دەکات. بۆ نموونە خراکی سەرتاییترین پێویستی مانەوە و هاوبەشە بۆ هەموو زیندەوەران. بۆ پشیلە خودی گەدە بەسە، بەڵام بۆ مرۆڤ نا. مرۆڤ دەتوانێت هەندێکی کەمڵایەتی پێبدات- جۆری خواردن، تام و ڕەنگی خواردنەکە، بۆنەکە و لەگەڵ کێدا دەتوانێت خواردنەکە بۆ هەر شێوەیەک کە ئارەزووی بکات بخات. مرۆڤ بەدوای بەهایەکدا

دڵگ٘ت بە خ٘راگرتن لە سادەترین چالاکیەکانی ژیانی هاوبەشی ئاژ٘ەڵانی دیکە، لە سەکسەوە تا ئاڵ٘زترین فەرم و ناوەڕ٘کی هونەر و زانست و فەلسەفە. ئەمە تایبەتمەندی کەمایەتی ژیانە. تەنها ئەو ڕەفتارە سیستماتیکە نیە کە لە پرسەی گ٘یشتن بە پەداویستیە بایەلۆژیەکانی زیندەوەر زیندووەکاندا ب٘ووەدات، بەڵکو پرسەی بەشداریکردنی هۆشیارانە لەم پرسەیەدا و تێگ٘یشتن لێی و گ٘ۆڕینی فیکریە. لەوەش گرنگتر، پەیوەندی بە بنیاتنانی بەهاوە هەیە لەسەر بنەمای ئەوەی پرسەکە چیە، نەک تەنها ئەوەی کە چیە.

ژیان لە سوبژەکتیڤدا

هەروەها ژیان فەزای سوبژەکتیڤیت،(٢) سیستەمێکی فراوانی پەیوەندیە ڕەحیمەکانە کە لە ئەزموونکانی ئابردوو و ئەزموونکانی ئێستا و هیواکانی داهاتوو پێکهاتووە. چیرۆکی تاکێکی تەدایە. هەروەها چیرۆکی پێکهاتەیەک و وەاتەک و تەنانەت هەموو مرۆڤایەتیش لەخ٘ۆدەگرێت. ئەم چیرۆکانە دووبارە و سێ بارە دەگ٘ەڕێنەوە. ئەوە یاریکردن و کاریگەری و هاتنە ناوەوەی ئەم پرسانەن کە ئەم یادەوەریە کەمایەتیە، واقیعی مەعریفی و فەزای خەیاڵی ژیان دروست دەکەن. لەم فەزایەدا هەر کەسێک لە ڕ٘ەگەی گ٘ەان و هەوەی خەیاڵ و هەوەی تەرکردنی پەداویستیە بایەلۆژی و کەمایەتیەکانی دەدات.

ئەم پرسانە ئەوە دەردەخەن کە ژیانی مرۆڤ پرسەیەکی سادەی بایەلۆژی نیە- ئەوە تەنیا بەشێک نیە لە پرسەی بایەلۆژی، بەڵکو پرسەیەکی فیکری ئاڵ٘ز کە لەیڵەو تەدەپ٘ەت. تەنها پرسەی مانەوە نیە، بەڵکو چالاکیەکی هۆشیاری بەکەمەڵە کە بانگ دەکرێت بۆ دەربڕینی توانای تەواوی مرۆڤ. تەنها شەوازێکی ژیان نیە کە فەرمانی پێکراوە بە گونجاندن لەگەڵ بارودۆخەکاندا، بەڵکو پرسەیەکی گ٘ەانکاری چالاک و پلان بۆ داڕ٘ژراوە. لە بنەڕ٘ەتدا، پرسەیەکە بە پەدانی ڕەنگ و مانای مرۆڤ بە پرسەیەکی بایەلۆژی کە لە کاتێکدا هەوەی مانەوە دەدات بە بڕیارەکی مرۆیی حسابی دەکات. لە لایەکی ترەوە ژیان وەک بەرهەمی خولگە بایەلۆژیەکان هیچ مانایەکی ڕەسەنی نیە، بەڵکو مانایەک لەو هەوە و تێکەشاندا هەیە کە مرۆڤەکان دەیخەنە ناوەوە. هەر ئەم خەباتەیە کە پاڵپشتن پەدەنەت بە بنیاتنانی خەزانەک و ڕ٘ەکخستنی کەمەگەیەک و بنیاتنانی دەوڵەت و بەدواداچوونی ئیمپراتۆریەتەک.

جگە لەوەش مانای ژیان، وەک خودی ژیان، ئەو ئامانجە نیە کە مرۆڤ بەدوایدا دەگەڕێت، بەڵکو دەرئەنجامی بەدواداچوونکانیەتی. بەم پێیە مانای ژیان ئاماژەیە بە پرسەیەک کە بە جۆرەک لە جۆرەکان

لەی دابەاوە، لەودیوبەت یان ئەودیوەوەبەت، بەکو مانای ژیان و ژیانی مرۆڤکانە. لەم ڕوانگەیەوە ماناکەی بۆقەد مانای ئەو هەوایە سادەیە کە بەمان هەناسە دەدەین- هەروەک چۆن هەوا لە ژیان جیا نابێتەوە، ژیان لە بوونمان جیا ناکرێتەوە. ژیان واتە بوون- مانای ژیان یەکەمجار بوونە. بوون خۆی مانایە.

ڕوانینی ئەرستۆ بۆ ژیانکردن

بۆ بۆای ئەرستۆ مرۆڤ، وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی، بۆناو و کۆمەڵ و لە ئینکاری پرسەی بایەلۆژی دووبارەبووەوەدایە. لەوەش زیاتر، هەر بۆشکی دەکاتە بۆشکی ناوازەی بوونکەی- دەتوانێت لە ڕێگەی هونەرەوە بەرزی بکاتەوە و ئایدیالی بکات؛ ئەم جیهانبینییەی مرۆڤ دەتوانێت باوەڕی بە ئایین هەبێت، کە وەک پەدانی ئامانج و بەها و ئاراستەیەکی ئەبەدی بە بوونی دونیای خۆی سەیر دەکرێت؛ لە ڕێگەی زانستەوە دەتوانیت بەدوای یاساکانی گەردووندا بگەڕێیت و وایان لێبکەیت لە پەداویستییەکانی خۆیەوە دەربچن؛ لە ڕێگەی پەروەردەوە دەتوانن زانستەکانیان لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر بگوازنەوە و بەردەوام خۆیان دووبارەبکەنەوە؛ مرۆڤ لە ڕێگەی ئەخلاقەوە دەتوانێ ڕێکوپێکی عەقڵانیی بوونی خۆی لە فەرمانکی چاکەکاریدا دابمەزرێنێت؛ بە هەنانی چۆترین هەستەکانی بۆ ناو فەزای هونەری ئەبستراکت، جوانی بۆ مانای بارودۆخەکانی دەبەخشێت. بەڵام هەرچەندە هەوڵەکانی مرۆڤ لە پرسەی بایەلۆژیدا چەندە خۆپارستانە بن و بەدواداچوون بۆ بەهای ناوەکی چەندە بەردەوام و بۆ چەواشەکارانە بن، بەڵام ژیانی لە هەمان کاتدا بەردەوام هەست بۆ قورسایی ئەرکە بایەلۆژییەکانی دەکات. مرۆڤی خاوەن شانازی و توانای وەها گەورە ناتوانێت لە هەمان کاتدا لە کاریگەریی سەرەتاییترین پاڵنەرە بایەلۆژییە هاوبەشەکان بۆ هەموو بوونەوەرە زیندووەکان ڕزگاری بێت. کاتێک برسی و ڕووت دەبێت، مرۆڤانە حیساب ناکات کەی کاتی ژەمەکە. بۆ ئەمەش ئینکاری ئەو بەهایانە دەکات کە بەدوایدا دەگەڕێت. بۆ ئەوەی بتوانێت بژی، مەترسی لەسەر سەلامەتی کەسانی دیکە دروست دەکات و تێنانێت لەناوی دەبات. لەبەرامبەر مەرگدا تووشی شڵەژان دەبێت و بۆ ئومێد دەبێت و تێنانێت خۆیشی دەکوژێت. واتە چەندە ئاواتەخوازە مانا بۆ ژیانی خۆی ببەخشێت، هەرگیز ناتوانێت لە ئەشکەنجەی هەز و یاسا بایەلۆژییەکان ڕزگاری بێت کە نکۆڵی لەم مانایە دەکەن. ئەمەش سەبارەی بەمانایی دەخاتە سەر سەز و هەوە و شانازییەکی لە پەدانی مانا بۆ ژیانی خۆی- وەک ئەوەی هەموو سەز و هەوە و شانازییەک لە کۆتاییدا هیچ بەهایەکیان نەبێت. وەک ئەوەی ژیانی مرۆڤ هەرگیز نەتوانێت لە بازنەی بەمانایی ڕزگاری بێت کە بوونەوەرەکانی دیکە بۆی دانراون.

واتا لە ژیاندا

وەک لە سەرەوە بینیمان ژیان لە ناوەکیدا هیچ مانایەکی ئەبەدی نییە- کەی کردارەکانی زیندەوەران و نازیندووەکانە کە لە ژێر کاریگەری هێزە بایەلۆژییەکان گواستراوەی یاساکانی سروشت دەبن. هیچ نهێنیەکی تایبەت لە ژیاندا نییە- تەنیا نوێنرایەتی هەستوکەوتی سیستەمی بایەلۆژی و کیمیایی و فیزیایی زێر ئاڵز دەکات، کە بە زنجیرەیەک هەکار و کاریگەری بەیەکەوە گرێدراون. بەپێی یاسا ناوخەییەکانی خۆی بەردەوامە لە گۆڕکردن. تەنانەت بەبێ مرۆڤیش، سروشت بەردەوامە لە کارکردن- دارەکان لە تەوەکانەوە هەڵدەقوڵن، نەت بەرهەم دەهێنن، بچووک دەبنەوە، گۆڕە دەکەن و لە کۆتاییدا پێ دەبن و کاڵ دەبنەوە. ئەمە ئاوازە نۆشکاوەکەی سروشتە.

بەڵام ئەو مانایەی مرۆڤ لێرەدا بەدوایدا دەگەڕێت، تەنیا بە مانای خودی سروشت سنووردار نییە. هێروەها تەنیا ئەوە نیشان نادات کە ژیان بە هەموو مرۆڤایەتی چی دەگەیەنێت. هێروەها بەوەوە ناوەستێت کە مانای ژیانی مرۆڤ چییە. لە ڕاستیدا گەڕانی مرۆڤ بە مانا پەیوەندی بەم چوار هەکارەی خوارەوە هەیە جگە لە هەکارە بایەلۆژییەکان. فاکتەری گشتگیر و میتافیزیکی و کەلەپوری و تاکەکەسین. لە خوارەوە بە کورتی باسیان دەکەین.

با سەرەتا سەیری ئەو گەردوونە بکەین کە تێیدا دەژین. کاتێک سەیری گەردوون دەکەین، ئەوەی دەمان پەدەکاتەوە، سەزکی قووڵ بە گەورەیی بۆئەندازەی، سەرسامی و ڕێزگرتنەکە بە بەدیهێنیە ناوەکییەکەی. بلیز پاسکال دەڵێت: بەدیهێنگی هەمیشەیی ئەم فەزا بێکۆتاییانە من دەترسێنێت. کاتێک مرۆڤ بیری لەدەکاتەوە، دەتوانێت هەست بە هێزی بێکۆتاییەکەی بکات کە لە هەر پلەکی دەروون و هەر فراوانبوونی خەیاڵ و هەر چوارچێوەیەکی سەزداری ئەندامەکانی هەست تەدەپەڕێت. وەها دژایەتییەک بە بوونی مرۆڤ دەڕخسێنێت کە مرۆڤ خۆی لە پێش خۆیدا وەک بوونەوەرێکی بچووک و بە بایەخ و بەڕێکەوت دەبینێت. مرۆڤی گەردوونئاستەکراو دەست دەکات بە پرسیارکردن لە مانای بوونی خۆی. چونکە ئەو هەستەی کە گەورەییەکەی دەهێنێتە ئاراوە، هەموو هەستەکانی مرۆڤ بە خود و متمانە بەخۆبوون و شانازی بەخۆیەوە دەخاتە بەر تەحەدا. مرۆڤ لە لەواری گەردووندا پرسیاری ئەوە دەکات کە ئایا ژیانی هیچ مانایەکی هەیە- بێکۆتایی و بۆئەندازە ترسناکەکەی مردنی بیردەخاتەوە. پەیوەندییەکی خەیاڵی ناڕاستەوخۆ لە نێوان گەورەیی گەردوون و نادیاریکردنی مردندا هەیە: مردن وەک گەردوون، بەرزە، وەرانکەر، بێکۆتاییە، تاریک و لە دەرەوەی خەیاڵدایە.

ئەم گەردوونەی بەدیهێنگی ووبووەی مرۆڤ لە هەمان کاتدا بەباکی و

بە هەست و سۆزداریی. بە گەردوون مرۆڤ بوونی یان نەبوونی هیچ بەهایەکی نییە. نەک تەنها بوونی یەک کەس، بەڵکو بوونی ملیۆنان و تەنانەت هەموو ڕەگەزی مرۆڤیش هیچ بەهایەکی نییە. هەڵکەوتەی ئاوەڕۆ، یەک، گەردوون هیچ هەستیارییەکی لەو بارەیەوە نییە؛ یەکێکی تر ئاوەڕۆیە کە بە مرۆڤ بوونی هەبووە و بەردەوامیش دەبێت. بە وردی بڕوانە بوونی سەربەخۆیە لە بوونی مرۆڤ. بڕوانە بە مرۆڤ، بوونی ئاو لەم جۆرە گەردوونەدا کەشتی ڕەخنەگرانە- کە ماموستای بەباکانە و بە جیاوازی گەردوون لەگەڵیدا دەبەستە هەی بەرخەدانی بەهێز و دڵسۆزانەکە و نائومێدی. ئەمەیە کە کامۆ لە بەرهەمی "ئەفسانەی سیزیف"دا دەیڵێت: پیاوێک ڕووبەڕووی ناعەقڵانییەکان بووەوە. لە دەیدا هەستی بە حەسرەتی بەختەوەری و حیکمەت دەکرد. بەمانایی لە ململانێی نێوان پێداویستییەکانی مرۆڤ و بێدەنگی ناعەقڵانی جیهان سەرهەڵدەدات. ئەمە نابێت لەبیر بکرێت. دەبێت پابەند بێت پێیەوە، چونکە هەموو دەرئەنجامەکانی ژیان پەیوەستە بەوەوە. ناعەقڵانییەت، نەستالژیای مرۆڤ و بەمانایی لە بەریەککەوتنیانەوە سەرهەڵدەدەن(٣).

بە مانای بەمانایی ململانێی نێوان ئارەزووی مرۆڤ و بێدەنگی جیهان فاکتەری گرنگە بە بەمانایی ژیان. بڕوانە ئەمش دەگەڕێتەوە بۆ وەهم و وەهمی مرۆڤ بە مرۆڤسازی گەردوون. واتە مرۆڤ چاوەڕوانی ئامانج و ئاراستە و نیشانەیەکی هەمزی بە بوونی خۆی لەو گەردوونەی کە تێیدا دەژیت، هەروەک چۆن چاوەڕوانی لە ژینگەی خەزانەک دەکات کە تێیدا گەورە بووە. لە ڕاستیدا گەردوون هیچ ئامانجێکی بە بوونی نییە، یان بە واتایەکی تر بە مرۆڤ بوونی نییە، یاخود بوون بە مەبەستی خزمەتی مرۆڤ نییە. مرۆڤ دەتوانێت بە دابینکردنی پێداویستییەکانی بوونی خۆی بەکاری بهێنێت. بڕوانە تەنانەت بۆ شۆڕیش گەردوون بە پشتگیریکردنی بوونی مرۆڤ نەبوو. تێیدا دەرکەوتنی مرۆڤ، بە کەسێکی بئایین، هەڵکەوتێکی پاکە، دەرکەوتنی مرۆڤ دەرکەوتنی گەڕانکارییە هەڕەمەکییەکانە کە لە هەندێک ساتەکانی گەردووندا ڕوویانداوە. تەنانەت ئاگەر پێیان وابوو ئەم گەڕانکارییە دەرئەنجامی کارێکی پەویستی گەردوون بێت و نەک تەنیا ڕووداوێک، بە کەسێکی بئایین هەکاری دەستپێکردنی ژیان ئاوەڕۆیە کە بە شێوەیەکی نائیرادی ڕوویداوە. هەروەها ئەم گەڕانکارییانە بە ئیختیاری ئاوەڕۆ نین. ئەمە ئاوەڕۆیە کە دەیخاتە ناو تونەدترین سەرلەشێواوی – هەڕەمەکیی ژیان و یاساکانی گەردوون لە دەرەوەی ئیرادەی مرۆڤ بڵای مرۆڤەوە لە ڕووی فیکرییەوە ناگونجێت.

لە ڕوانگەی تاکەوە ژیانی ئاو لە چاوی گەردووندا هیچ بەهایەکی ناوەکی نییە. مرۆڤ بە هەکەوت لە گەردووندا بوو. بەمانایەکە

ئەوەیە کە بوونی گەردوون و بوونی مرۆڤ دوو حاڵەتی جیاوازی بوونن- هەرچەندە بوونی دووەمیان پەیوەستە بە بوونی یەکەمیانەوە. بە قووڵی سەیرکردنی ئەم هەستە بەمانایە، ململانێیەکی ئاشت نەکراو دەبینینەوە: بە ئامانجی کردارەکانی گەردوون و هەوڵی مرۆڤ بە دیاریکردنی ئامانج بە کردەوەکانی خۆی.
بڕاستی گەردوون لە جوڵەی بەوچانی سیستەمێکی خەبژڵو پێکهاتووە. جگە لە کردەوەکانی خۆی هیچ ئامانجێکی نییە. لەوانەیە فەزا – کاتێکی بێکۆتایی و ئەبەدی و خەبژڵو بێت؛ بەڵام مرۆڤ بوونێکی سنووردار و خەبژڵەوە. ئەو بوونەوەرەکە کە بەجەماوەر بە گڕان بەدوای مانای بوونی خۆیدا لە جیهانێکی بێ ئامانجدا. ئەو ئینکاری بێ ئامانج- بێ ئەو بێ ئامانجی وەک گەردوون ترسناکە. چونکە، نەبوونی هیچ ئامانجێک لە هاتن و ژیان و ڕۆشتنیدا، جیاوازی بنەڕەتی نێوان ئەو و ئەو ماددە گەردوونییە لەناو دەبات کە لەگەڵیدا دەژی. مرۆڤ وەک ئێستەرێیەک یان هەسارەیەکی بچووک، بە شێوەیەکی بێ ئامانج و میکانیکی و دووبارەبووەوە ملکەچی یاساکانی گەردوون دەبێت. ئەوەی زۆرتر مرۆڤ دەترسێنێت، بەڕەوبردنی سیستەمێکی بێکۆتایی ماددە و فۆرم و ماددە نییە، بەڵکو لەدەستدانی جیاوازی نێوان خۆی و هەموو ئەو شتانەی کە بەڕەوی دەبن- لەدەستدانی هۆشیاری و ڕۆحی مرۆڤ لە زانای ماددی بێکۆتایدا. ئەم لەدەستدانە مرۆڤ بەدی دێکات، توانای خۆئاستەکردنی لە دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فۆڕ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ ئیرادە لەی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرسیەکی بێ ئامانجەوە. ئەم لەدەستدانە مرۆڤ بەدی دێکات، توانای خۆئاستەکردنی لە دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فۆڕ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ ئیرادە لەی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرسیەکی بێ ئامانجەوە.
بەڵێ بەشی دووەمی ئەم بەمانایە ئەوەیە کە مرۆڤ هۆشیارە. دەتوانێت نێک تەنها گەردوون، بەڵکو جوڵە و مادەکانی و مرۆڤکانی دیکە هەست پێبکات و بیربکاتەوە و دەریببڕێت. ئەگەر گریمانە بکرێت کە جگە لە مرۆڤ هیچ بوونەوەرێکی هەستیاری دیکە لە گەردووندا نییە – تا ئێستا هیچ دەزینەوەیەکی پشکۆتوو لەم بارەیەوە نییە – مرۆڤ بە تەنیا لە گەردووندا وەک خاوەن هۆشیارییە. بەڵکو ئەوەی مرۆڤ ڕووبەڕووی دەبێتەوە تەنها گەردوونێکی بەدەنگ نییە کە بێکۆتایە و لەدەرەوەی عەقڵ و خەیاڵ بێت، بەڵکو سیستەمێکی ماددەی نائاگایشە. بەدەنگی لەڕەدا ئاماژەیە بە نەبون یان نەبوونی دەنگ، بەڵکو ئاماژەیە بە دابڕانی ئاشتبوونەوەی نێوان مرۆڤی هۆشیار و گەردوونی نائاگا- نەبوونی هیچ دیالۆگێک لە نێوانیاندا .ئەم حاڵەتە دابڕانە

ئەوەمان بە دەردەخات کە مرۆڤ چەندە بێ ئاگاداریيەوە لە گەردوون تێبگات و قەدری بزانێت و تەنانەت بە ملکەچکردنی کاردەکات، وەک ئامێری گەردوون بۆی بدەنگیيە.
لە ڕوانگەی میتافیزیکيیەوە ژیان ئاماژەيە بۆ کۆی ئەزموونکانی مرۆڤ لە ژیاندا. تەنیا بەرهەمی ڕاستەوخۆی دەنگدانەوەی مرۆڤ نيیە لە هۆشیاریی بوونی خۆیدا. پەیوستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەو ژیانەی ئێمە وەک پرسیارێکی وجودی باسی دەکەین تەنها لە مرۆڤدا سنووردار نيیە. زەرجار گومان لە خۆمان دەبەت کە شتگەلێکی وەک "ژیانی دارەک" و "ژیانی کتێبێک" بەکاردەبەن. ئەمەش ئاماژەيە بۆ "ژیان"ی ئەو دارە یان کتێبە. واتە "ژیان"ی ئەو وەک چۆن هەستی پێدەکرێت و پێناسە دەکرێت و بەپێی پەیوستی مرۆڤکان حوکم دەدرێت. ئێمە ناتوانین ژیانی درەختێک خیاڵ بکەین، وەک چۆن ناتوانین ژیانی کتێبێک بە بێ مرۆڤ خیاڵ بکەین. بەڵام کتێب بە بێ مرۆڤ بوونی نيیە، چۆن دار وەک پێشتر گوتمان دەتوانێت بە بوونی مرۆڤ هەبێت. واتە کتێبەکە لەبەر پەیوستی مرۆڤ بە زانست دروست کراوە؛ بەڵام دار، هەرچەندە مرۆڤ پەیوستی پێیەتی، بەڵام لەلایەن مرۆڤەوە بەهای نيیە. دەبینرێت کە کاتێک ئێم چەمکە "ژیان"ە بە شتێ بە گیانییەکان جێبەجێ دەکەین، بە گومان دەبێتە چەمکێکی پەیوندیدار و بەو هەیوە دەبێتە بەهای ئاژەیی.
بەم پێیە چەمکی "ژیان" بە مەبەستی دەربەینی پرسی بەخشینی مانا لەسەر بنەمای مەبەستی مرۆڤ. ئەگەر هەموو شتەکانی دونیا بە "ژیان" بزانین، بە مانای پێچەوانەی مردن بەکارناهێنرێت، بەڵکو بەو مانایە کە بوونی مرۆڤ لەگەڵ ئەو شتانەی لە دونیادا دەژی نیشان بدات. بەگومان کتێبێک کەتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێت- ئەگەر بسوتێنرێت یان بدڕێت، ئەوا بوونی نامێنێت، بەڵام هەرگیز نامرێت. بەڵام کاتێک دارێک وشک دەبێتەوە، دەوترێت "مردووە". بەم شێوەيە ژیان ئاماژەيە بۆ دەخی بوونی زیندەوەرە ئەرگانییەکان لە جیهاندا. مەبەست لەردا ئەوەيە کە ژیان پرسیارێکە کە لە هۆشی مرۆڤەوە دەنگدانەوەی هەيە. ئەگەر هەموو گەردوون وەک سیستەمێکی زیندوو زەبەلاح لە خیاڵدا بخەینە بەرچاومان، مانای بوونی بە خۆی نيیە، بەڵکو بە ئەو کەسەيە کە لە ئەگەی هۆشی خۆیەوە دەنگدانەوەی هەيە. تەوانینی مرۆڤ بە دونیا لەگەڵ تەوانینەکەی بە خۆی لەو جیهاندا تێکەڵ دەبێت. ژیان لای مرۆڤ تەنیا فەرمێکی بوون نيیە، بەڵکو فەرمێکە لە دەنگدانەوەی ئێم بوونە لە هۆشیاریيەکەيدا. هەر لەم دەنگدانەوەيەدایە کە مرۆڤ جیهان وەک پەیوندیدار بە خۆیەوە هەست پێدەکات. پەیوندیدارێتی شێوازێکی مرۆڤ بە بەخشینی مانا.
گەردوون ناتوانێت بەهای بوونی مرۆڤ بدات، چونکە هۆشیاریيەکی

خۆاگری نییە. توانای وەها تەنها لە مرۆڤدا بوونی هەیە- مرۆڤ تاکە بوونەوەرە کە توانای هەستەنگاندن و دانانی بەها بە کردارەکانی خۆی هەیە. کاتێک مرۆڤەکان بایەخ بە شتەکان دەدەن، پەوەرەکانیان لەسەر بنەڕەتەوە ندییەکانی خۆیان دادەنێن. بە نموونە بردێک لە شاخێکدا بە مرۆڤ هیچ بەهایەکی نییە. بەڵام کاتێک ئەو بردەی بەکارهێنا بە دروستکردنی بناغەی ماڵێکی، لەو کاتەوە هەندێک بەهای بۆی هەبوو. چونکە مرۆڤ و بەرد لە بنەڕەتەوە جیاوازن. ئەم جیاوازییانە پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە. واتە بردەکە بۆی دەبێتە شتێکی مانادار.

ژیان و بێ مانایی

مانای بەمانایی پارادۆکسیکە- لە کۆتایدا لێکدانەوەی بەمانایی بریتییە لە دیاریکردنی ماناکەی؛ یان لانی کەم، واتە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لەی لە پەڵەکی مانادارداە. بەمانایی بە دنیاییەوە مانای تایبەتی هەیە؛ ئێگەرنا مەحاڵە نێک تەنها چەمکسازیی بکەین، بەڵکو باسیش بکرێت. لەجیاتی ئەوەی بڵێین هیچ مانایەکی نییە، گونجاوترە بڵێین بە مرۆڤ ئاماژەیە بۆ لەدەستدانی مانا. بە مانا بە مانای نەبوونی ڕەهای مانا نییە؛ ئێگەر وابێت قسەکردن لەسەری مەحاڵە، چونکە مەحاڵە باسی هیچبوونی پاک بکرێت. بە مانا دەرئەنجامی سەرکوتکردنی مانا- هەست دەکەیت وەک ئەوەی هیچ شتێک سەرکوت نەکرێت.وەک چۆن مرۆڤ بە ئەوەی باس لە مانای هیچبوون بکات، سەرتا دەبێت بە گشتی قسەی لەسەر بکات و بە شێوەیەکی پارادۆکسیکال، وەک ئەوەی هیچ نەبێت، بە ئەوەی باس لە بەمانایی بکات، پێویستە بە سەرتا باسکردن لە ماناکەی نکۆی لێبکرێت، وەک ئەوەی هەندێک مانای هەبێت. ئامانج ئەوەیە کە ووخساری ئاستەقینەی خۆی لە پشت ئەو ئینکارییەوە شاراوەتەوە.

وەک بینیمان بەمانای ژیان بەقەد ماناکەی ئاڵۆزە. کاتێک باسی بەمانای ژیان دەکەین، بنەڕەتی سەرتا سەرنجمان لەسەر ئەو هەستانە دەبێت کە لە مرۆڤدا دروستی دەکات. هەکاری ئەمەش ئەوەیە کە بەمانایی کەی کاریگەرییەکی ئەنتەلەژییە کە بەسەر مرۆڤ و لە مرۆڤدا ووجودات. ئەم کاریگەرییە بە ناچاری پەیوەستە بە باری دەروونی جیاوازەوە- مزاجێک کە لە هەمان کاتدا دیدێکی نوانستر بە بوونی مرۆڤ لە جیهاندا دەبەخشێت. بەڵکو لە خوارەوە باس لەم چوار مزاجی خوارەوە دەکەین کە بەمانایی دروست دەکەن:

یەکەم:. بە مانا هەستکردنە بە نامۆبوون لە نەوان هەشیاری مرۆڤ و دونیادا. واتە کاتێک هەشیاری مرۆڤ ئەو ڕەنگدانەوەیە وەرنەگرێت کە چاوەڕێی دەکات لە دونیا، بەمانایی سەرهەڵدەدات. ئەمەش لە

بنەڕەتدا بەو مانایەی کە بوونی من و تەواوینم بە جیهان بەباکانیەی بەرامبەر بە جیهان. هەرچەندە تامەزرۆی تێگەیشتنم لە جیهان لە ڕێگەی تەماشا و بیرکردنەوە لێی.، هەستکردن بە نایەکسانی ئیلاهی لە مرۆڤدا وازهێنانە- کە تیایدا ئەو کەسەی سەرەتا بە دونیا جێدەهێڵرێت، دواتر لە لایەن جیهانەوە وازی لێدەهێنرێت. وازهێنانی لە نامۆبووندا مرۆڤ هەست بە پشتگوێخستن لە جیهان دەکات و بەهۆی ئازاری پەژگات و هیچ پەیوەندییەکی ڕاستی نییە. ئەم هەستانە بە مرۆڤ دەڵێن ئەو دونیایەی کە فڕێ دەدرێتە ناوەوە بەی گرنگ نییە.

دووەمیان:. ئەوەیە کە مانای دونیا لە کەسێکەوە بە کەسێکی تر جیاوازە. تیایدا خولیای مرۆڤ بە جیهان، ئیرادەی تێگەیشتن و گەیشتنییەتی، کە لە ڕابردوودا دەستێت. ئەو هەستەی کە لای مرۆڤ بەجێی دەهێڵێت بەزارییە. بەزاری، لەدەستدانی گرنگیدانێکی تەواو نییە بە مانای جیهان، بەڵکو لەدەستدانی حەز و ئارەزووی پەیوەستکردنی خۆی پێیەوەی. مرۆڤ هەست دەکات کە تێگەیشتنی مرۆڤ لە جیهان هەندەی تێگەیشتنی مرۆڤ لە مرۆڤ بەی گرنگ نییە. بەزاری، لای هایدگەر، مەزاجێکە کە پێکهاتەی کاتیی بوون ئاشکرا دەکات. ئاماژەیە بە فراوانبوونی پێکهاتەی کاتی بە ناو ئێستا کە بوون دەخاتە ژێر پرسیارەوە. هایدگەر بەم شێوەیە دەیخاتە ڕوو: بۆچی ناتوانین مانا بە خۆمان بدەزینەوە- ئێگەری جۆهەری هەموو شتێک؟ ئایا لەبەر ئەوەیە بەزارین، کە سەرچاوەکان هیچ لەبارەیەوە نازانن، لە هەموو شتێکەوە سەرساممان دەکات؟ ئایا دەبێت جارێکی تر خۆمان بکەینەوە بە مرۆڤێکی بەرژەوەندیخواز و خۆپەرست؟ بۆچی ناچارین ئەم کارە بکەین؟ ڕەنگە لەبەر ئەوە بێت کە لە خۆمان بەزار بووین؟ ئایا ئەم شتانە وەک تەمێکی بەدەنگ لە قووڵایی بەهەشی مرۆڤدا دەنێ دەرەوە و پاشکشە دەکەن، یان لە بەرزترین خاڵدا لێگەڕمان دەمێننەوە(٤).
بە هایدگەر بەزاری، وەک دەڵێاوکێ، حاڵەتێکی جۆهەری بوونە لە جیهاندا. بریتییە لە لەبیرکردنی خێت لەناو بەزاریدا و لە ڕێگەی بەزارییەوە- تەنانەت لەبیرکردنی ئەوەی کە مرۆڤ بەزارە. بە تەواوینی ئەمە لە بەزاریدا مرۆڤ نەک هەر ناتوانێت پەیوەندی بە دروستکراوەوە بکات، بەڵکو ناتوانێت پەیوەندی بە خۆیەوە بکات. لە بەزاریدا کات بەتاڵە، وەک ئەوەی بەتاڵ بێت؛ مرۆڤ بە ئامانج سەرگەردان دەبێت بە ناوەوە و دەرەوەی. لەوەش گرنگتر مرۆڤ فڕێ دەدرێتە ناو تەڵەی خەسڵەتەکانەوە. قسە لەسەر لەدەستدانی بەرژەوەندی لە جیهانی دەرەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە نەبوونی

جیهانەوە هەیە وەک بەرژەوەندییەکی مرۆیی. پەدەچێت گرنگیدان بەو وەک کاتێک دیارە کە بەبە مانا تەدەپڕێت و بە شێوەیەکی گەورە و بەهودە بە جیهانەوە گرێدراوە.
لە بەزاریدا جیهان وەک بەمانا هەست پێدەکرێت- ئەمە بەو مانایە نییە کە لە مانا ئەبەدییەکەی ناویدا وازی لە دەرکەوتن هێناوە. بەڵکو دەرکەوتنی هووت و هووت و ڕێتنەکراوە و بە ڕێحمانەی جیهانێکە کە هیچ مانایەکی نییە. ئەگەر بە هایدگەر بڵێزاری پێکهاتەی کاتیی جەوهەری مرۆڤ ئاشکرا بکات، بە ئەمە ئاشکراکردنی بەمانایی جیهانە، کە زەرجار لە دەرەوەی تێگەیشتنی ئەمەیە. بەڵکو لە بەزاریدا، مرۆڤ هوو لە دنیایەکی نەهامەتی دەکات. نەهامەتییەک کە ئاگایی مرۆڤ لە نەهامەتییەکانی بوونی خۆی هەڵدەگیرسێنێتەوە.
بەزاری هیچ سنوورێک ناناسێت. وەڵای بە بایەخدان بە دونیا، مرۆڤ ناتوانێت چاوی لە لابدات و سەرنجی خۆی بە شوێنێکی تر ڕابکێشێت. تەیدا سەرنجی مرۆڤ بەبە ئامانج و بە کۆتایی لە نەوان خۆی و ئەو جیهانەدا دەسوڕێتەوە کە مرۆڤ سێیری دەکات- جیهانی بە بەرژەوەندی و خودی بە بەرژەوەندی بە جۆرێک لە شێوازی تێنەگەیشتن سێیری یەکتر دەکەن. هیچ هەستێک بەرامبەر ناکرێتەوە. تەنها ناچاریی سەپێندراو بەیەکەوە دەیانهێڵێتەوە.
بەزاری مەزاجێکی زۆر ناخۆشە. یان باشتر بڵێین بەزاری زۆر بەزارکەر و بەزارکەرە. ناخۆشییەکەی ئەوە نییە کە مرۆڤ تەیدا بەکارە، بەڵکو مەحاڵە دەست لەم بەکارییە هەڵبگرێت، کە مرۆڤ لە بەشایدا دەوستێت و قوتی دەدات و تەنانەت تەیدا ون دەبێت. مرۆڤ لە بەزاریدا گوێی لە دەنگی ناخۆشی بوون دەبێت کە وەک مەشکی بەزارکەر دەسوڕێتەوە. هیچ هەزێک نییە بە ڕاگرتنی ئەم دەنگە. ئیرادەی نەماوە. تێگەیشتنی نەماوە. پرسەی هووکردنە هیچ و لەدەستدانی هۆشیاریی و بەمانابوون وەک جیهانێکی فریودراوە. کیرکەگارد ئەم دەخە بەم شێوەیە وەسف دەکات: "بەزاری سەرچاوەی هەموو خراپەکارییە".

سێیەمیان:. بەباکی خود لەگەڵ خۆیدا. لە مەرگی بەزاریدا، نەک هەر درک بە بەمانایی جیهانەکەی دەکات، بەڵکو بەمانای ژیان لەو جیهانە بەمانایەدا. پێوەندی نەکردن لەگەڵ جیهاندا دەبێتە هۆی شکستهێنان لەگەڵ خۆیدا. لەم خاڵەدا ڕشتنی خەباخ هووداوە. وەک ئەوە وایە گۆمایەکی وشک لە درێختکەوێت و بە زەویدا هەڵدەفڕێت. مەزاجێکی نائومێدییە. کەوتنەخوارەوەی نائیرادی مرۆڤ دوای ئەوەی دەزانێت بەرخدانەکەی بە شکست کۆتایی هاتووە. کاتێک لە بوون بەبەش دەکرێت، ئەو خودی هەستی پێدەکات، ژیانی خۆی وەک هەڵمەکی

و بە ئامانج و هەڵەمەکی ئەزموون دەکات. زیاتر لەوەش ئەوەیە کە هەموو شتێک بەیەکەوە گرێدراوە و لە فەرمەکی سەیردا پێکەوە دەژین. تێیدا جیاوازی نێوان خود و جیهان، نێوان خود و خود و نێوان بوونی خود و هۆشیارییەکەی، نامێنێت.

چوارەمیان:. بێباکی لە بەمانایی بێباکییە. ئەمە نزمترین خاڵی بەمانایە. هەنگاو ناوی لە بنرەت خەدرخستنی ترسناکییەکانی بوون. ئەوە تەنیا گۆشەسەندنەکی لەژیکی نییە لە ئیستدلالەکانی ئێستامان، بەڵکو ئەوە نیشان دەدات کە هیچ خودێک لە دەروازەکەدا نییە- یان باشتر بڵێین هیچیان نەماوە. لە جیهانێکی بێ خوددا جیاوازی بینین و نەبینین نامێنێت، چونکە هیچ خودێک نییە کە هەست بە جیاوازییەکی لەو شتانە بکات. لە جیهانێکی بێ خوددا، جیاوازی نێوان ژیان و نەژیاو، نێوان ئێستا و داهاتوو، نێوان هیوا و نائومێدی کاڵ دەبێتەوە. بە مەرەق، لە نێوان هەڵبژاردنی ژیان و هەڵبژاردنی مردندا، بۆها لەدەست دەچێت. جیهان دەبێتە جیهانێکی نیهیلیستی. مەزاجێکی باڵادەست لە جیهانێکی ئاوادا ئەوەیە کە هەموو شتێک نرخی نەماوە.
بەڵام لەو ساتەدا، لەو ژینگە تایبەتەدا، کاتێک هەست دەکرێت هەموو شتێک لە کۆتاییدایە، لەناکاو ئۆگارێکی وا لە مرۆڤدا سەرهەڵدەدات- بە هەڵبژاردن، تەنانەت ئۆگار هەڵبژاردنی نێوان ئێستا و پێسان، ژیان و مردن، و هەموو شتێک و هیچبوون، وا دەرکەوێت بە ئەوەی هیچ دەرئەنجامێکی نەبێت؛ یان تەنانەت ئۆگار هەڵبژاردنەکە جارێکی تر – وەکو زۆلیلەکی تر – لە بەمانایی و نەهامەتی و بێهیوایی تەواودا نوقم بێت؛ یان تەنانەت ئۆگار هەر بژاردەیەک لەبەرچاو بگیرێت کاتێک هەموو شتێک کۆتایی هاتووە. لە جیهانێکی وادا مرۆڤ هەرچییەک هەڵیبژێرێت، هەنگاو هیچ مانایەک و بۆها و گرنگی و هیوایەک نەبێت. بەڵام شتێک هەیە مرۆڤ ناتوانێت مانا ببەخشێت بەڵکو دەتوانێت مانا بە بوونی خۆی بدات، مرۆڤ ناتوانێت بۆها بدات بەڵام کردارەکانی بۆهایان هەیە، ئەو کەسەی ووی لە داهاتوو دەگەڕێت هەشتا ووبەووی ئەم داهاتووە دەبێتەوە.

ئازادی وەک ژیان.
ئازادی مرۆڤ دەرئەنجامی گەڕان بەدوای مانادا نییە، بەڵکو ئۆگارێکە کە لەو ساتەدا کە زۆر بە ووونی دیارە کە بوونی زۆرترین بەمانا و بێباکانە و سنووردارە ئۆگارێک کە نەتوانێت هەڵیبژێرێت، بەڵکو خۆی هەڵیبژێرێت. ئەم لە دەروەی مانا و بێ مانادایە، هەرچەندە لە قووڵایی بەمانایێدا خۆی دەردەخات. ئازادی مرۆڤ

فاکتەرێک نییە بۆ دیاریکردنی ئەوەی کە ئایا بوونی هیچ مانایەکی هەیە یان نا. چونکە پێش مانا و بەمانای ژیانن. کەتایی بۆ هەموو ناکۆکییەک دەهێنێت. خۆکوشتن بۆ نموونە وەربگرە. ئادیکاڵترین ڕێگایە بۆ ئەوەی نیشان بدات کە مرۆڤ وەستای ڕەهای ژیانی خۆیەتی و دەتوانێت بۆ ئازووی خۆی فڕێی بدات. کردەوەی هەوڵدان بۆ کەتایهێنان بە بەمانایی لە ژیانی مرۆڤدا وەک دەرئەنجامی کێشەیەک کە لە دەرەوەی توانای مرۆڤ بۆ چارەسەرکردنی (قەیران) لە ڕێگەی ئازادییەوە بۆ ئەوەی مانایەکی دیکەی پێبدات. بۆ واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بۆ ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە. نابێت ئەو خاڵە لەبەرچاو بگیرێت کە ئەوەی ئینکاری ناکرێت یان "چارەسەر نەکراوە" سەبارەت بە خۆکوشتن، ئەو ئازادییە کە پێویستی پێیەتی بۆ بڕیارەکەی. واتە "نەکوژراوە"ی خۆکوشتن، ئازادی کوشتنی خۆکوشتنە. بۆ واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بۆ ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە.

وەک لە سەرەوە گوتمان ئۆگەر خودی بوون مانا بێت، نەبوونیش هەروا بی مانا نییە. بەڵام ئەو ڕاستییەی کە هەم بوون و هەم نەبوون ناتوانن نکۆڵی لێبکەن ئەوەیە کە هەڵبژاردن کاریگەری لەسەر باری دەروونی بوون هەیە. هەموو هەڵبژاردنێک، هەرچەندە کردەوەیەکی کەسی بێت، ڕەگخستنی بەمانای جیهان تێکدەدات. لەگەڵ هەر هەڵبژاردنێکدا-تەنانەت ئۆگەر هەڵبژاردنێکی نەرێنی و تێکدەر و نەرێنی بێت- مرۆڤ مانایەکی نوێ دەخاتە ناو جیهانەوە. بەم کارە دووبارە بوونی خۆی هەڵدەبژێرێتەوە. بە نموونە هەڵبژاردنی نانێک بەسەر گوڵەکدا تەنها ئەوە نییە کە مانای نوێ بە جیهانی مرۆڤ بدات، بەڵکو، بە شێوەیەکی فراوانتر، هەڵبژاردنی نوێکردنەوەی بوونی مرۆڤە لە ڕێگەی ئەو هەڵبژاردنە ناوازە و تایبەتەوە، کە وەک زەروورەت و پێویستی خۆی دەسەلمێنێت و خۆی مانا دەکات. بە ئەوەی بە هەڵبژاردنی نان مانا بە جیهانی خۆی بدات لە بنەڕەتدا ئەوەیە کە خۆی وا بکات کە ئەو هەڵبژاردنەکە لە جیهاندا.

بوون ئۆگەرێکە کە دەتوانێت دووبارە و سێ بارە هەڵبژێردرێت. لە تووندترین ئاستیدا، مانا و بەمانایی لە هەڵبژاردنی مرۆڤدا گرنگی خۆیان لەدەست دەدەن. چونکە خاڵی جووڵەری ئەوە نییە کە ئایا ژیان مانای هەیە یان نا، بەڵکو ئەوەیە کە ئایا دەکرێت دووبارە و سێ بارە هەمان هەڵبژاردن بکرێتەوە. کەواتە مانا و بێ مانا تەنیا پاشماوەی ئەم هەڵبژاردنەن.

ئومێد و نائومێدیی ژیان لە ئازادیدا

مرۆڤ بەدوای مانادا دەگەڕێت. گیانی مرۆڤ بە مانا لەو جیهانەدا کە تێیدا دژی، لە بنەڕەتدا هەڵگرنەوەی بەمانایی نییە. هەروەها ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئایا مرۆڤ لەو ساتانەی کە بەمانایی ئاشکرا دەبێت، گیانەوە بە خۆی قبوڵ دەکات یان نا. بەمانایی ئەو خودە دەهێنێتەوە بە خۆی کە وازی لێهێنراوە، لێی دوورکەوتووەتەوە، بێزار بووە، بێهیوا بووە لەوەی کە ئازادییەکەی دەناسێنێتەوە، ئەگەری هەڵبژاردنی بیردەخاتەوە. بەمانایی، بەم مانایە، ئەگەری خۆشکستی مرۆڤ، ئەگەری گیانەوە بە خۆی و هەڵبژاردنی خۆی و بوون لەگەڵ خۆی لە ڕاستەقینەترین فۆرمی خۆیدا.
مانیزم، لە هەمان کاتدا، بەهودەیی بەدواداچوونی بەسنوور بە چڕبەخشەکان (٥)، ڕووکەشبوونی شێوازی ژیانی ڕەمانسی و دڕیی خۆبەخشی خەمڕۆمژراو نیشان دەدات. لەوانەیە سەرەتای تەڕامانێکی قووڵ نەبێت لە ژیان. بەڵام بە مانای چاوەڕوانی ئەو بوونیەیە کە ڕاستگۆیانە ڕووبەڕووی ئەم پرسیارە هەڵنەهاتووە ببینێت: مانای ژیان چییە؟
مرۆڤ، وەک ئەوەی کاڵە بووبێت، لە جیهانێکی بەمانادا سەرم سوڕمێنێت. هەرگیز ئاماژە بە جیهانی بەمانا ناکات. لەجیاتی ئەوەی خەڵکی مرۆڤ کەسکەیان ببڕن بە ئەوەی ژیانی خۆیان لە ژیانی مرۆڤ وەربگرن. 18 هەڵمەکیێکی پاک، لە کاتێکدا لە سەردەمێکدا، دەبێتە هەی دەڵاوکە. قسە لەسەر ئەوە دەکات کە دەستانێک هەیە. بەمانایی لە بووندا هەر هەکارێک هەڵدەوەشێنێتەوە. لە زیاتر لە بەرچاودا، کەسەکە لەوە زیاترە کەسێک کە دەزانێت هیچ شتێکی لەو جۆرە تێنانێت ئەگەری هەیە بە داپشینی بەکاربهێنرێت. خەمی نادڵنیایی (هەموویان)ە کە ڕووبەڕوویان ببیتەوە. لەو کاتەدا و لە ئێستادا بەبەریبوون هەیە، مەگەر قەدەغە نەبن، ئینجا ئازادی لەم بابەتە دەردەچێت. کاریگەری لەسەر جیهان دەبێت لە ڕێگەی تێکچوونی بە مانایە و کاریگەری لەسەر ڕێکارەکە دەبێت و کاریگەری لەسەر هەموو فۆرمانەکە دەبێت. لە بژاردەیێکی نا هەڵبژاردنەوە هاتووە؛ هەر هەڵبژاردنێک لە نەبوونی و هەموو مانایێکی نوێ دەدات. ئەوە ئەو خاڵەیە یان پێویستە لە هەڵبژاردنەوە بە هەموو شتێک بچێت. لەم خاڵەدا، تە ئازادیی یەکگرتنەوەی ڕاستەقینەی ئازادی مرۆڤەوە هەڵدەبژێردرێت. هەموو بژاردەیێک، لە هەمان کاتدا، بە ئەوەی مانا بە هەر تاکێک بدات، دەبێت بچێتە سەر خودی نوێ و مانای نوێ. بەو مانایە نییە کە لەڕەدا هەڵبژاردنێکی کۆشدار یان بەمانای ژیان نییە. بەڵکو پرسی کەسێکی لەو جۆرەیە، چەندە پرسی سروشتییە بە دروستکردنی فۆرمانێکی بچووک و گیانکاریێک لە ژیانیدا.
خاوەندارێتی سروشتی نییە. بەڵام ئەگەرێک هەیە کە خۆی ببینێتەوە

لە کردەوەکانی خۆی و جیهانەکەی خۆیان. تەنانەت، خاوەنداریەتیکردن لە ئاژارامیی مرۆڤ وادەکات هەست بکات کە تەکچووە. ئازادی نایدەتوانی لەگەڵ چاکەی ئەو کاتەدا ببینێت و تەنانەت ئازادی و مردنیش هەبژێرێت. مرۆڤایەتیی کە بە ئائومێدییەکی قووڵەوە وەک پیاوەک ئاکۆشراوە، هەواسراوە تەنانەت ژیانی ژیوانە. لە سەرەمەرگ و لەحدانیدا، بیر لە ژگاری خۆی و بە تایبەت نایکسانی و ئازادی بە دانانی هەموو سروشت دەکاتەوە. دەروونناس ڤیکتەر فرانکڵ،(٦) دامەزرێنەری تیۆری ئیرادە بە مانا، ئەزموونە دەتەزێنەکانی خۆی لە ئەردوگاکانی کۆکردنەوە لە کاتی جەنگی جیهانی دووەمدا باس دەکات: ئەمە کە لە ئەردوگاکانی کۆکردنەوەدا دەژیاین، بیرمان دەتەوە کە زیندانییەکان لە بەردەم خانەکاندا تەدەپەڕین بە ئەوەی ئاسوودەیی پێشکەش بکەن و تەنانەت دوا پارچە نانیشیان لە دەستدا بوو. پەدەچێت ژمارەیان زۆر کەم بێت؛ بەڵام بەس بەگەن لەسەر ئەو ڕاستییەی کە ئەگەرچی هەموو شتێک لە پیاوەک وەربگیرێتەوە، بەڵام لە هیچ بارودۆخێکدا ناتوانرێت ئازادی کەتاییەکەی بە هەبژاردنی هەڵوێست و ڕەگای خۆی لە بەسەرنرێتەوە.
هەروەها هەمیشە بژاردە دەبێت بە بەیاردان. هەموو ڕۆژێک، هەموو کاتژمێرێک دەرفەتێک بە بەیارێک دەڕەخسێنێت- بەیارێک کە دیاری دەکات کە ئایا تە ملکەچی ئەو هێزانە دەبیت یان نا، کە هەڕەشەی دزینی ناسنامە و ئازادی ناوەوێت لێدەکەن؛ ئەم بەیارە دیاری دەکات کە ئایا دەبیتە یاری هەڵومەرجەکێت، ئایا دەستبەرداری ئازادی و سەربەرزی خێت دەبیت و دەبیتە زیندانییەکی ئاسایی(٥).
ڤیکتەر فرانکڵ دەشێت لە ئەردوگاکانی کۆکردنەوەدا کە ئازادی زەرتەر دامەرکێنراوە، کە کوشتنی بەکەمەڵ تێیدا ڕووداوات و زیندانییە بەهیواکان یەک لە دوای یەک خۆیان دەکوژن، ئازادییەکی ناوەوە هەیە کە ناتوانرێت زیاتر لێناوببرێت- هەرچەندە دژە ئینتەستیق بێت. ئازادی ناوەوە- لەگەڵ غروردا تەکەڵکراوە- دەزانێت مرۆڤ دەرفەتێکی وەهای هەیە کە کەس ناتوانێت لێی بسەنێتەوە، کە هەنگە لە هەر کاتێکدا بکوژرێت. بەڵام هەشتا ئەو پێویستە بە خۆیەوە کە ئایا لە ژێر بارودۆخێکی تەواو نامرۆڤانەدا خۆی دەکوژێت یان نا. هەروەها مرۆڤ لە دۆخێکی وادا دەژی لەگەڵ هەڕەشەی بەردەوامی کوشتن یان تەنانەت خۆکوشتنیش دایە. هەنگە وەک ئاژەڵێکی بە بەها بە دەزی بە بەها بکوژرێت، هەرچەندە خۆی نەکوشتووە. هەنگە خۆکونەشتن تەنها چەند ڕۆژێک، یان چەند مانگێک تەمەنی مەحکومی درێژتر بکاتەوە. بەڵام ئەنجامی کۆتایی هەشتا وەک خۆیەتی- کەسەکە یان دەمرێت یان دەکوژرێت. کەواتە، پەدەچێت هیچ جیاوازییەک نەبێت لە نێوان هەنەبژاردنی مردن بە ئازادی ناوەوەی خۆی و کوشتن

لایەن کەسێکی ترەوە. بە واتایەکی تر خۆکوشتن لەژێر ئەم هەلومەرجانەدا تەنها مانای درێژکردنەوەی ئازارکانە بەرام هەشتا زگارنەبوون لێی. کەواتە، چۆن دەبێت سەیری ئەم جیاوازییە بکەین- ئایا نابێت لە ژێر ئەو بارودۆخەدا خۆمان بکوژین؟ یان با ئەم پرسیارە بکەین: جا سەیری سەرگەرمیەکانی فرانکلین بکەین، یان چەندین نموونەی هاوشێوە، کەسێک کە تووشی ئازار و چەوساندنەوەی بەرگە نەگیراو بووە، هەشتا خۆی کوشتنی هەڵنابژێرێت. بۆچی؟ هیوا – هیوای مرۆڤ بە داهاتوو، لە مردنی بەردەمی و ئەو ئازارانەی کە تووشی دەبێت، لەو تاریکییەی کە تێیدا نوقم دەبێت، و ئەو بەمانایەی کە تێیدا نوقم دەبێت، هەیدەگرێت. هیوا بە تەنیا بەرەو داهاتوو دەبات.

ژیان لە نێوان ئازار و ئازادی هەڵبژاردەکان

ژیان جۆرێکە لە بوون. ئەمەش ژیانە بەجۆرێک کە هەمیشە ئازاری تێدابێت. ژیان، ئازاردان نییە، بەڵکو کۆتایی نەهێنانە بە ئازارەکان. لە خراپترین حاڵەتدا بە مانای نزانینی سەرچاوەی ئازارەکە دێت. دەستێبڤسکی گوتی "تەنها شتێک دەمترسێنێت، ئەویش ناتەواوی ئەو شتانەی کە بەدەستم دەناهێنن". مرۆڤ ئازار دەچێژێت؛ بەڵام ئازارەکان هۆگری لێناکەن لە هووبووونەوەی داهاتوو بە ئازادی ڕاستەقینەی ناوەوەی خۆی.

ئازار بە هەموو مرۆڤەکان هاوبەشە، هەرچەندە چێیەکەی جیاوازە. لە سەختترین هەلومەرجەکاندا، مرۆڤ یان بە پەی غرورەکەی مامەڵە بکات و تەنانەت باجی قورسیشی بە بدات، یان بە بەڵێزیکردن بە ئەوەی خۆی ڕزگار بکات، خۆی لەدەست بدات. گرنگ نییە چ هۆگایەک هەڵدەبژێرێت، هەڵبژاردنی ئەو کەسە تەنیا هی خۆیتی- تەنانەت ئەگەر هەر هەڵبژاردنێک کە بیکات بەی باش نەبێت. ئەگەر هەڵبژاردنەکە هەڵەت بکاتەوە، هەر هەڵبژاردەی خۆی دەبێت. مرۆڤ ناتوانێت لە هەڵبژاردن ڕزگاری بێت. وەک سارتەر دەڵێت: "مرۆڤ نەفرەت لێکراوە کە ئازاد بێت". هەڵبژاردنی ئەو داهاتوویەکەیتی، چەندە کەسایەتی و هەڵنەهاتووە، ئەوەندەی هەڵبژاردنی ئەو، داهاتوویەکیش ئەوەندە کەسی و هەڵنەهاتووە، کە ئەم هەڵبژاردنە دەکرێتەوە.

لە قووڵایی ئەم ئایندەیەدایە کە هیوا شاراوەتەوە. هیوا تەنها باوەڕێک نییە بە داهاتوو- بە پلەی یەکەم پێشگریمانەیە کە مرۆڤ ئازادە بەپەی ویستی خۆی هەیبژێرێت. ئەگەر ئازادی پێشگریمانە بکرێت، ئەگەر هەموو هەڵبژاردنێک دەرفەتی ئەوەی هەبێت مانا بە مرۆڤێک بدات، ئەوا پێشگریمانە دەکرێت، هیوا هەموو هەڵبژاردنێک بگرێتەوە. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە هەڵبژاردن لە بنەڕەتدا

باوەڕبوونێ بە گۆڕانکاریێکی پێشبینیکراو. هەموو هەڵبژاردنێک گۆڕانکاریێکە. هیوا لەو باوەڕە دایە کە گۆڕانکاری ڕووداوات. هەر ئەم ئۆگرێیە کە هیوا لە ئێستاوە پێشوختە دەدرێت. چونکە ئۆگری هەڵبژاردن و باوەڕی ئاوەی کە گۆڕانکاریێکە ڕووداوات پێشتر پێشوختە دەدرێت، چاوەڕوانی کاریگەرییەکێیشی پێشوختە بە کەسەکە دەدرێت. بەڵام هەموو کەسێک لە دنیا خێدا پێیوای ئەم باوەڕە ناکات. کەسانێک هەن لە قووڵایی دڵیانەوە گوێ لەم دەنگە ئیمان-هیوا-دەرکەوتنە پێشوختە قەدەر ناگرن. ئەتی دەکاتەوە. لە ئەنجامدا نائومێدی هەڵدەبژێرێت.
هیوا ئازادییە لە تاریکیدا. ئۆگر ئازادی ئەم ئۆگرێک و توانایێک و حاڵەتێکی بوون بێت کە پێش مانا یان بە مانابوونی ژیان بێت، ئەوا گۆشبین بوون دەخێکی وەهایە لە بوون. هەڵبژاردن، بە مانا سەرەتاییەکەی، باوەڕێکی سەرەتاییە بە ئۆگری گۆڕانکاری لە کات و شوێندا. هەڵبژاردن، بە سادەیی، جۆرێکە لە باوەڕ. سەرەتاییترین فۆرمی هیوای تێدایە- چاوەڕوانی ڕووداندی هەندێک گۆڕانکاری. لەم چاوەڕوانییەدا تەواوی پێکهاتەی کاتی مرۆڤایەتی ئاشکرا دەبێت. مرۆڤ ئابردوو دەخاتە دواوە و لە ئێستاوە دەچێتە دەرەوە بە داهاتوو. ژیان نزیکەی لە هەر چرکەیێکدا نوێ دەبێتەوە. ئەم نوێبوونەوەش بە ئیمانە، کە پێی دەگیرێت و بەوەوە دەچێتە ناو داهاتووەوە. تا ئەو کاتەی کە لە نیوەی هەر چرکەیێک زیاتر دەچیتە ناو داهاتووەوە، پێشتر داهاتووت لە باوەش گرتووە. هەروەها مرۆڤ بەم کارە دەڕاوکێیکانی خۆی لە نەبوونی و بڕزاری کە بەهۆی گیربوون لە ئێستادا دروست دەبێت و نەستالژیا بە ئابردوو دەگوازێتەوە بە داهاتوو.
بەگومان هیوا لەگەڵ نائومێدیدا پێکەوە دژی. نائومێدی دەرئەنجامی تێتکردنەوەی هەڵبژاردنەکانی مرۆڤ لەلایەن واقیعەوە. بە مانای ساغ نائومێدی واتە لەدەستدانی هیوا. لە بە مانادا هیوا دەگۆڕێت بە نائومێدی. قووڵتر دەبێتەوە. پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ داهاتوودا کاڵ دەبێتەوە و تەنانەت پچڕاوە. مرۆڤ هەست دەکات چەندین جار تێتدەکرێتەوە لەلایەن جیهانکەوە کە پەناچێت هەرگیز باشتر نەبێت. مرۆڤ لە نائومێدیدا بەهۆی نیگەرانی بەردەوام و کەم زانینی خۆی و هەستکردن بە ناتەواوی و بەدەسەڵاتی و تاوانباری زاڵ دەبێت. بە گومان گەورەترین زیانی تێشبینی، لەدەستدانی باوەڕ نییە بە ئایندەی خۆی، بەڵکو لەدەستدانی باوەڕە بەوەی کە ئیرادەی ئازادی خۆی دەتوانێت ئەنجام بەدەست بهێنێت. بەم پێیە تێشبینی بەو مانایە نییە کە هیوایێک نییە، بەڵکو بەربەستێکە کە خۆی لە دەستبەرداربوون لە هەڵبژاردنی ئومێد بەدوور دەگرێت.

ئەنجام

واتە لەمانەی سەرەوە دەردەکەوێ کە مانای ژیان بەم سێ مەزاجەی خوارەوە دەردەبڕدرێت: ئازار، بێزاری و نائومێدی. هەموو ئەم مەزاجانە حاڵەتی ئەنتەلەژی جیاواز لەبارەی بەمانایی ژیانەوە دروست دەکەن، ئازارەکان، ئازاری شانازیی بوون دەدات، بێزاری خود لە بڕبڕەستی بوونداهەڵدەڤڕێنێت، نائومێدی هەرش دەکاتە سەر باوەڕبوون بە ئازادی. سەرچاوەی جیاوازییەکانیان، ئەم هاوبەشییە جەوهەرییەیان هەیە، کە هەموویان هەمیشە بەدوای مانادا دەگەڕێن، تەنانەت ئەگەر ئەم هەوڵە لە خۆیان یان کەسانی دیکەش بشارنەوە و ئینکاری بکەن. مرۆڤ لە ئازاردا بەدوای دڵنیاییەوەی بناغەیەکدا دەگەڕێت لە بوونەدا، لە بێزاریدا بەدوای بوونی ڕاستەقینە و تەواودا دەگەڕێت، لە نائومێدیدا بەدوای لەدایکبوونەوەدا لە هیچەوە دەگەڕێت. هەرچەندە ئەم هەستانە نەرێنی بن، هەموویان باوەڕێکی بنەڕەتییان هەیە کە ژیان مانای هەیە. ئەم باوەڕە هێنگە سادە، درە، شێواو یان هەڵئاوساو دەرکەوت. بەڵام گرنگ بەدوای مانای ژیاندا وا نییە. مەسەلەکە ئەوە نییە کە ژیان مانادارە یان بێ مانا. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فەریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فەریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت، کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فەریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت.

پەراوێزەکان

(١) بگومان ئینکاری ئەوە ناکەین کە هەندێک لە زیندەوەران مەیلیان هەیە خۆیان نەپارێزن و تەنانەت لە هەوڵی ئەوەدان خۆیان لەناوببەن. فەرمی تونددەوی ئەمەش خۆکوشتنە. بەڵام خۆ لەناوبردن وەڵامێکە بۆ ئەم هەڵە ژیانییە سەرەتاییەی خۆپاراستن. وەڵامێکە نزیک دەوەتەکی جەوهەری. تەنها ئەوەیە کە توانای خۆپاراستن بۆ هەکاری جەراوجێری شێواوە، ناتوانێت خۆی لەگەڵ ژینگەی دەرکیدا بگونجێنێت، یان لە خۆی نامۆیە. وەک یاسایەکی بنەڕەتی ژیان، خۆپاراستن دەنمایی هەر ئۆرگانیزمێک دەکات بۆ بەدیهێنانی تواناکانی. خۆ زاوزێکردن فەرمێکی ئایندەیی خۆپاراستنە.

(٢) ئینتەرسوبژێکتیڤیتێت ئاماژەیە بۆ پێکەوەژیان و پێکەوەژیانی زۆرێک لە بابەتەکان (مرۆڤەکان).

(٣) ئەلبەرکامۆ، ئەفسانەی سیزیفۆس (ئینگلیزی)، چاپخانەی پرێنتیس هۆڵ، ١٩٩٦، ل٣٢٠.
(٤) مارتن هایدگەر، "چەمکە سەرەکییەکانی میتافیزیک: جیهان، ترس و تەنیایی"، چاپخانەی زانکۆی ئیندیانا (ئینگلیزی)، ١٩٩٥، ل٧٦.
(٥) چەژبەخش – لە فەلسەفەی یۆنانی کۆندا ئاماژەیە بە مەیلی خەبەخشین و چەژوەرگرتن و بەدواداچوون بۆ ئەو چەژانەی کە هەستکان دەیهێنن.
(٦) ڤیکتۆر فرانکڵ، "گەیشتن بە مانا"، چاپخانەی بلکن، ١٩٩٢، ل٧٥.

سەرچاوەکان

- کتاب پاسکال انتشارات: آگه آگهنویسنده: بن راجرز. مترجم : اکبر معصوم بیگی. تعداد صفحه :79. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1999.
- کتاب اسطوره سیزیف. انتشارات: نیلوفر. نویسنده: آلبر کامو آلبر کامو. مترجم : مهستی بحرینی. تعداد صفحه : 176. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1942سری چاپ : 6.
- هایدگر و مرگ. مولف: پل ادواردز . استفان میولهال . برنت ادکینز و .مترجم: مهرداد پارسا. ناشر: شوند. سال انتشار شمسی : 1409.

عەرەبی

- کیتاب ارسطو /مؤلف: عبد الرحمنبدوبقسم: الفلسفة الإسلامية. الصفحات: اللغة: العربية. الناشر: مكتبة النهضة المصرية 314. تاريخ الطبع: 2017.
- کیتاب کیرکجارد /مؤلف: فریتیوف برانت . مترجم والمحقق: مجاهج عبدلمنعم مجاهدز اللغة: العربية. الناشر: مكتبة دار الكلكمة. الصفحات: 157. تاريخ الطبع: 2009.
- کیتاب الإنسان والبحث عن المعنى معنى الحياة والعلاج بالمعنى . مؤلف: فيكتور إيميل فرانكل.. قسم:. بيوغرافيا ومذكرت أدبية مترجمة. اللغة: العربية. الناشر: مكتبة الأنجلو المصرية. تاريخ الإصدار: 01 يناير 2011. الصفحات: 142.

ئینگلیزی

- Crime and Punishment. Dostoevsky, Fyodor. Published by Heinemann, 1964.
- Existentialism Is a Humanism Paperback – by Jean-Paul Sartre (Author), July 24, 2007.